

**TIBBIYOT TASHKILOTLARI FAOLIYATINI AMALGA
OSHIRISHDA TOVAR MODDIY ZAXIRALARGA BO'LGAN EHTIYOJ VA
UNING HISOBINI YURITISHNING ZARURLIGI**

Kasimova Gulyora Axmatovna

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "Byudjet
hisobi va g'aznachilik ishi" kafedrasida professori*

Masharipov Odilbek Muzaffar o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti 1-kurs magistranti

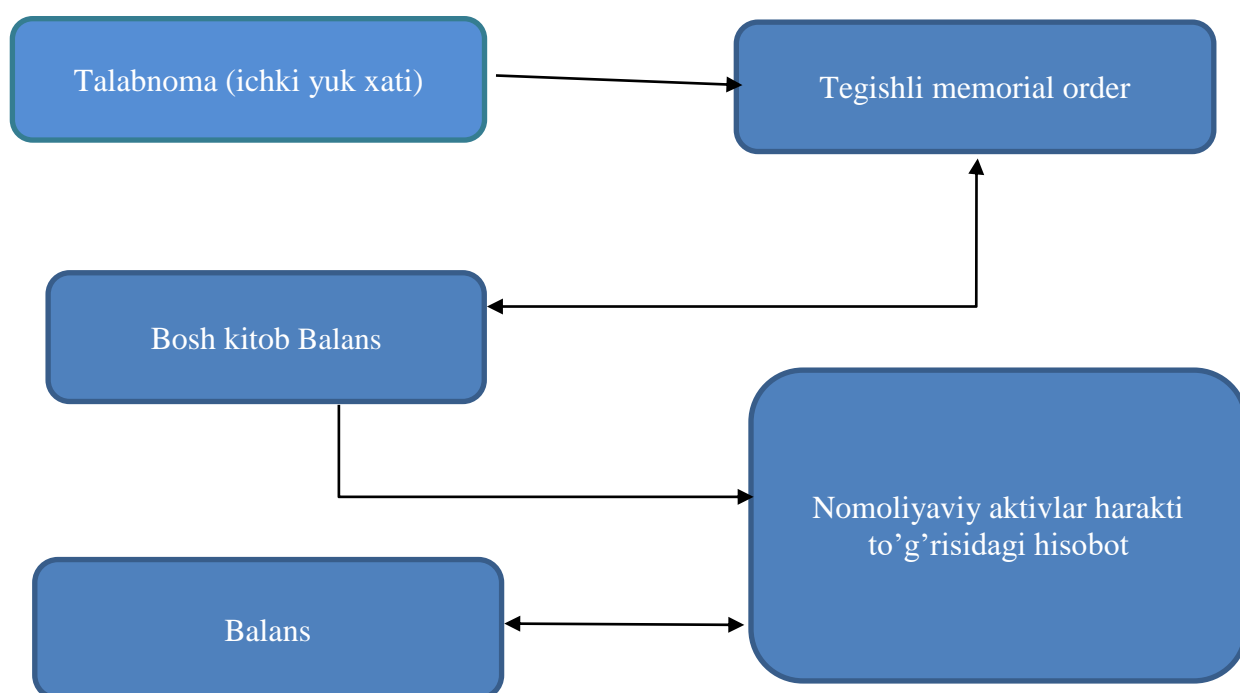
Annotatsiya: *Ushbu maqolada respublikamizdagi tibbiyot tashkilotlarida tovar moddiy zaxiralarga bo'lgan ehtiyojni o'rganish hamda tovar moddiy zaxiralar hisobini yuritish va takomillashtirish bo'yicha olib borilayotgan amaliy ishlar to'g'risida to'xtalib o'tildi. Tibbiyot muassasalarida tovar moddiy zaxiralari hisobi jarayonini tashkil etishning ilmiy va uslubiy jihatlari yoritildi.*

Kalit so'zlar: *budjet tashkiloti, buxgalteriya hisobi, tovar-moddiy zaxiralar, materiallar, daromadlar va xarajatlar, joriy qiymat.*

Tibbiyot tashkilotlarida tovar moddiy zaxiralarini hisobini yuritish juda muhimdir, chunki bu tizimning samaradorligini ta'minlash va bemorlarga sifatli xizmat ko'rsatishni ta'minlaydi. Zaxiralarni samarali boshqarish tibbiyot tashkilotlarida ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi. Bu ortiqcha xaridlarni oldini olish, zaxiralarni to'g'ri saqlash va yaroqlilik muddati o'tgan mahsulotlarni isrof qilishning oldini oladi. Bu, shuningdek, favqulodda holatlar uchun zarur bo'lgan ashyolarni o'z vaqtida va yetarli miqdorda saqlash imkonini beradi. To'g'ri zaxira boshqaruvi tibbiy xodimlarning bemor parvarishiga ko'proq vaqt ajratishiga imkon beradi, chunki ular ashyolarni qidirishga va boshqarishga kamroq vaqt sarflashadi. Bu bemorlarga ko'rsatiladigan xizmat sifatini oshiradi. Zaxiralarni to'g'ri boshqarish orqali tibbiyot tashkilotlari moliyaviy jihatdan foyda ko'rishi mumkin. Bu mahsulotlarning yaroqlilik muddati o'tishini kuzatib borish va eskirgan yoki ortiqcha mahsulotlarni oldini olish orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, yetkazib beruvchilar bilan yaxshiroq narxlarda shartnomalar tuzish imkoniyatini beradi. Shunday qilib, tibbiyot tashkilotlarida tovar moddiy zaxiralarini samarali boshqarish nafaqat moliyaviy tejamkorlik va operatsion samaradorlikni oshiradi, balki bemor parvarishi sifatini ham yaxshilaydi. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali bu jarayonlarni avtomatlashtirish va optimallashtirish mumkin, bu esa yanada yaxshi natijalarga erishishni ta'minlaydi.

Shu o'rinda alohida ta'kidlash lozimki, davlat byudjetidan moliyalashtiriladigan davlat tibbiyot muassasalarining hisob yuritish tizimi, moliyaviy hisobotlarni tayyorlash tartibi hamda nazorat tizimini bozor munosabatlari talablari asosida qayta ko'rib chiqish, rivojlantirish va takomillashtirib borish davlatimiz byudjet tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh maqsadidir. Davlat tibbiyot muassasalari o'z zimmasiga yuklatilgan vazifani bajarishda tovar moddiy qiymatliklarga extiyoj sezadi. Tovar moddiy qiymatliklar muassassa da joriy davrda foydalanilib, xarajatlar tarkibiga olib borish orqali hisobdan chiqariladi. Muassasalarning faoliyat turlariga qarab tovar moddiy qiymatliklarning turlari ham farq qiladi. Tovar moddiy qiymatliklarni hisobga oluvchi schyotlarda muassasaga tegishli bo'lgan va xizmat qilish muddati bir yildan ortiq bo'lmagan yoki bir operatsion sikl mobaynida foydalaniladigan mol-mulklar, jumladan, qurilish – ta'mirlash materiallari, oziq-ovqat mahsulotlari, yoqilg'i va yonilg'ilar, ozuqa va y-hashak, tara (idish)lar, qishloq xo'jalik mahsulotlari va ishlab chiqarish buyumlari, o'stiruvdagi va boquvdagi chorva mollari, o'quv, ilmiy va boshqa maqsadlar uchun materiallar hamda laboratoriya sinovida bo'lgan, uzoq vaqt foydalaniladigan materiallar, shartnoma asosida bajariladigan ilmiy-tadqiqot ishlari uchun maxsus asbob-uskunalar va boshqalar hisobga olinadi.

Tovar moddiy qiymatliklarni sarflashni buxgalteriya xujjatlarida aks ettirish quyidagicha: talabnoma, ichki yuk xati, memorial order, 308-shakl bosh kitob (1-rasm).

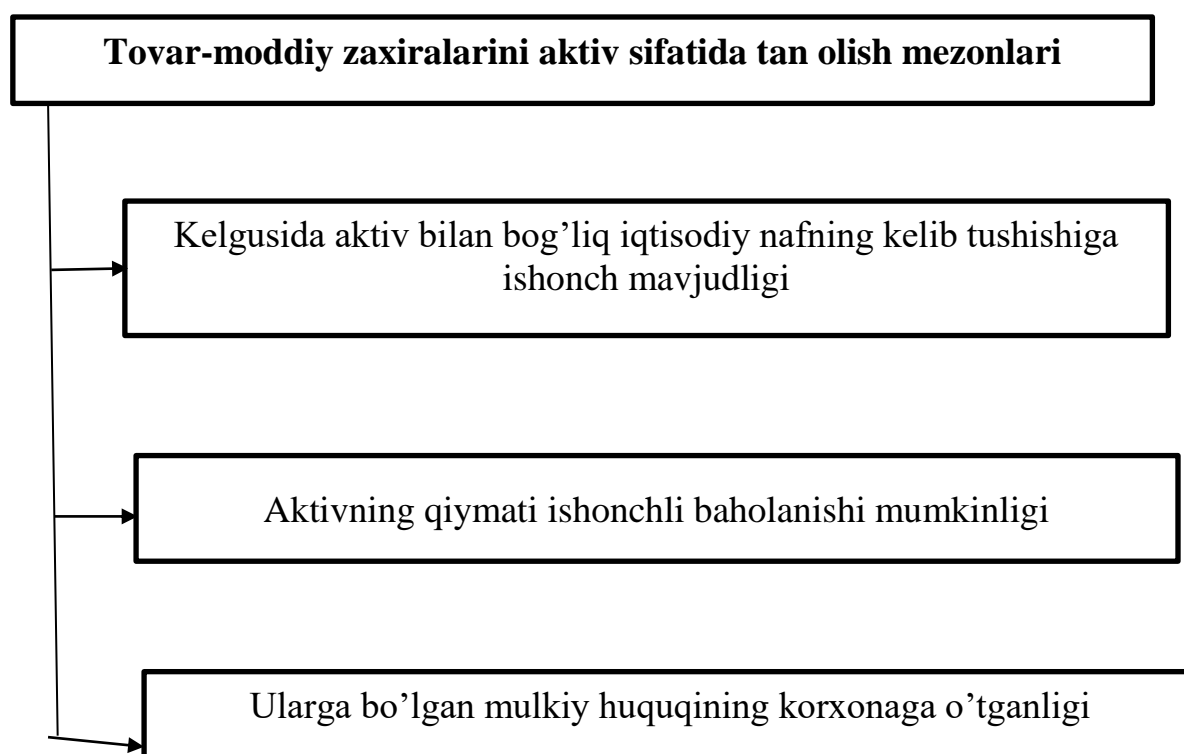
1-rasm. Tovar moddiy qiymatliklarning sarflanishini buxgalteriya hujjatlarida aks ettirishning sxematik ko'rinishi³

2-sonli BHXSda tovar-moddiy zaxiralarga quyidagicha ta'rif berilgan:⁴

Tovar-moddiy zaxiralar – bu quyidagi aktivlardir:

- odatdagi faoliyat doirasida sotish uchun mo'ljallangan;
- bunday sotuv uchun ishlab chiqarish jarayonida bo'lgan;
- ishlab chiqarish jarayonida yoki xizmatlar ko'rsatilishida foydalanilishi ko'zlangan xom ashyo va materiallar ko'rinishidagi aktivlar.

4-son BHMSning 8-bandida tovar-moddiy zaxiralarni aktiv sifatida tan olishning quyidagi mezonlari belgilangan:

2-rasm. TMZlarni aktiv sifatida tan olish mezonlari

Tovar-moddiy zaxiralarning tashkilotga kelgusida aktiv bilan bog'liq iqtisodiy nafning kelib tushishiga ishonch mavjudligini aniqlashda korxonada dastlabki tan olish paytida mavjud bo'lgan faktlarga asoslanib bo'lajak iqtisodiy nafning olinishi ehtimolligi darajasini baholashi lozim bo'ladi. Buning ma'nosi shundaki, korxonada olingan aktivga egalik qilish, undan foydalanish va boshqarishga bog'liq bo'lgan barcha bo'lajak daromadlar (ular odatda tovar-moddiy zaxiralarning chiqib ketishi, shuningdek sotilishidan tushadigan daromadlar shaklida namoyon bo'ladi) o'ziga tegishli bo'lishiga ishonch hosil.

³ Toshkent Iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi Tulaganov.A

⁴ Barry Elliot, Jamie Elliot. Financial accounting and reporting. (ISBN 978-1-292-08057-4) London, 2015. 17th Edition. 101 p

qilishi lozim va mazkur obyektga egalik qilishga bog'liq barcha tavakkalchilikni (jumladan mulkning tasodifan ishdan chiqishi yoki buzilishi xavfi, shuningdek uni saqlash, qayta ishlash va hisobdan chiqarishga bog'liq ko'zda tutilgan xarajatlarni) o'z zimmasiga oladi. Iqtisodiy naf olish ehtimolligining mavjudligi korxonaga aktiv bilan bog'liq bo'lgan, iqtisodiy moddiy boyliklarga ega bo'lishi va shunga muvofiq tegishli tavakkalchilikni o'z zimmasiga olishi xususida oydinlik kiritilishini taqozo etadi. Odatda iqtisodiy manfaatlar va tavakkalchiliklar korxonaga to'liq o'tgandagina bunday aniqlik paydo bo'ladi. Bungacha esa aktivni xarid qilish operatsiyasi deyarli talafotlarsiz (jarimalarsiz) bekor qilishini mumkin, shuning uchun aktiv tan olinmaydi. Tovar-moddiy zaxiralarni tan olishning yuqorida keltirilgan aktivning qiymati ishonchli baholanishi mumkinligi sharti buxgalteriya hisobi amaliyotida odatda oson qoniqtiriladi, chunki aktivni xarid qilish operatsiyasi natijasida uning qiymati aniqlanadi. Masalan, tovar-moddiy zaxiralar boshqa shaxslardan sotib olinayotganda ularning qiymatini baholashning asosiy ishonchli ko'rsatkichi tovarmoddiy zaxiralarning tomonlarni qoniqtiradigan va oldi-sotdi shartnomasida ko'rsatilgan bahosi hisoblanadi; tovar-moddiy zaxiralar korxonaga bepul kelib tushganda baholashning asosini tegishli o'tkazish hujjatlarida ko'rsatilgan tovarmoddiy zaxiralar qiymati yoki ular kelib tushgan paytdagi bozor qiymati tashkil kiladi. Bunda, agar aktiv xo'jalik yurituvchi subyektning o'z kuchi bilan mustaqil yaratilgan bo'lsa, uning qiymatini materiallar, ishchi kuchini sotib olish bo'yicha tashqi tomonlar bilan olib borilgan operatsiyalar hamda tovar-moddiy zaxiralarni yaratish (ishlab chiqarish) jarayonidagi boshqa xarajatlar asosida ishonchli baholash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.A. Karimov, J.E. Kurbanbayev, S.A. Jumanazarov; - T.: "Iqtisod-Moliya", 2020. b.
2. A.S. Ramazonov, Sh.V. G'aniyev, I.N. Qo'ziyev. "Budjet hisobi va nazorati" . Darslik. T.: "Nihol print". 2022 yil. 632 b.
3. «Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to'g'risida»gi yo'riqnoma (2010 yil 22 dekabr, 2169-son)